

*Скиба Ольга Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»;
Чередніченко Тетяна Миколаївна,
здобувачка магістратури
факультету української філології та журналістики,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

**СТАН ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ВЕСІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ
У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
(АНАЛІЗ ПРОГРАМ, ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР ДЛЯ 10-11 КЛ.)**

Література як навчальний предмет займає одне з найважливіших місць у системі шкільної освіти. Знання про весільні традиції, звичаї, учні мають отримувати на уроках української та зарубіжної літератур, у процесі аналізу художніх творів.

Актуальність дослідження стану компаративного вивчення творів весільної тематики зумовлена потребами часу, насамперед, значущістю проблеми для плекання української молоді, духовно-інтелектуальної еліти й відповідністю сучасним вимогам чинних державних документів і навчально-методичних продукцій (державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» (1993), Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011), чинним програмам з української та зарубіжної літератур, рекомендованим Міністерством освіти і науки України, підручникам).

Питання вдосконалення якості освіти на основі встановлення та реалізації міжпредметних зв'язків завжди привертало увагу науковців, методистів, вчителів. Тема, заявлена в роботі, має науково-методичне «виправдання», оскільки порівняльні студії залишаються актуальними як для вивчення фольклорних джерел художніх творів у шкільному курсі, так і для оновлення шляхів компаративного аналізу літературного твору на уроках літератури. Тема актуальна й з огляду на потребу компаративного вивчення весільних традицій, звичаїв, обрядів у загальнонаціональному та світовому літературному процесі.

Мета нашого дослідження – на основі аналізу змісту чинних шкільних програм та підручників з української та зарубіжної літератур обґрунтувати доцільність компаративного вивчення комплексу сімейної обрядовості, весільних обрядових та ритуалів на уроках літератури. Виокремити характерні риси, структурно-компонентний склад, особливості змісту аналізованих нами освітніх документів.

Прийняття документів (Концепції літературної освіти, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, програм) щодо реформування літературної освіти зумовлене потребою прищепити старшокласникам належну культуру читання художніх творів.

Зазначимо, що у 2023/2024 навчальному році вивчення української літератури у 10-11 класах здійснюється за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН. Освітня потреба старшокласників у профільному навчанні задовольняється шляхом створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу, яка складається з однопрофільних і багатопрофільних ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл, що мають змогу повністю реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічних навчальних закладів, коледжів.

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння у старшій школі диференціюються за базовим і профільним рівнями. Базовий рівень визначається обов'язковими вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів згідно з цим Державним стандартом, а профільний - навчальними програмами, затвердженими МОН.

Розглянемо зміст навчальних програм з української та зарубіжної літератур, якими користуються у шкільництві:

1. Українська література. 10-11 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи. (рівень стандарту) / За загальною редакцією доктора філологічних наук Р. В. Мовчан.

У пояснювальній записці зазначається, що програму з української літератури для 10–11 класів створено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від

23. 11. 2011 р. № 1392), з урахуванням Програми з української літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (2012 зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції «Нової української школи» (2016).

Пропонована програма спирається на Концепцію «Нової української школи» і є перехідним етапом до викладання української літератури на її засадах. Предмет «Українська література» в загальноосвітній школі вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молоді людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому. Представлена програма спрямована на виховання естетичного чуття школярів, котрі живуть у постінформаційній реальності, якій, на думку сучасних науковців, притаманні стрімкі соціокультурні зміни.

Навчальну програму зорієнтовано на те, щоб прищепити старшокласникам любов до книжки, привчити їх до читання як соціокультурної практики, що визначає якість життя. Саме від сприйнятого в книжках художнього й психологічного досвіду залежить формування свідомості наших старшокласників, які хочуть бути успішними творцями сьогодення, активними громадянами України як країни європейської і «країни культури» [4].

Отже, метою шкільного вивчення української літератури є:

- формування гуманістичного світогляду старшокласників, долучення їх засобами художньої літератури до загальнолюдських і національних цінностей; виховання національно свідомих громадян України;
- естетичний розвиток учнів, підвищення їх загального культурного рівня та розширення культурно-пізнавальних інтересів;
- сприяння всебічному розвитку школярів, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Ця мета реалізується через ряд завдань, одним із яких є: вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.

2. Українська література. 10-11 класи. Програма. Профільний рівень / Авторський колектив: Г.О. Усатенко (голова робочої групи); А.М. Фасоля [6].

Пропонована програма з української літератури призначена для вивчення української літератури в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів за суспільно-гуманітарним напрямом (профіль – філологічний). Зазначена програма розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 р. № 1392), Концепції профільного навчання у старшій школі (наказ МОН України від 21.10. 2013 р. № 1456), з урахуванням ідей «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа»», «Основ стандарту освіти «Нова українська школа», експериментальної авторської програми з української літератури для 10-11 класів Інституту педагогіки НАПН України (2017 р.), оновленої програми з української літератури для 10-11 класів Інституту літератури НАН України (2017 р.).

– За програмою учні мають навчитися зіставляти художні твори в різних аспектах (проблемно-тематичному, образному, сюжетному та інших);

– виявляти національні образи світу і характери в художніх творах, спільне і відмінне в авторській позиції митців;

– розглядати процес розвитку української літератури в контексті загальноєвропейського і світового мистецтва.

Художні твори вивчають старшокласники і на уроках зарубіжної літератури. Хочемо зазначити, що основним предметом вивчення в шкільному курсі «Зарубіжна література» є найкращі твори світового письменства, з яких можна перейняти найкращі морально-етичні цінності, моделі святково-обрядових дійств тощо.

Змістове наповнення навчальних програм із зарубіжної літератури для 10–11 кл. закладів загальної середньої освіти (н-д, програма із зарубіжної

літератури для 10–11 класів. Рівень стандарту (2017); Програма із зарубіжної літератури для учнів 10–11 класів. Профільний рівень. (2022) передбачає урахування духовних запитів і читацьких інтересів старшокласників. Так, учні 10-го класу в процесі ознайомлення з творчістю письменників (Гомер, Данте Аліг'єрі, Вільям Шекспір, Ернст Теодор Амадей Гофман, Волт Вітмен, Люсі Мод Монтгомері, Стендаль, Гюстав Флобер, Оскар Уайльд, Шарль Бодлер, Поль Марі Верлен, Артюр Рембо, Моріс Метерлінк, Ромен Гарі, Тумас Транстрьомер, Мо Янь, Сью Таунсенд, Ніл Гейман, Йоанна Ягелло) мають можливість простежити весільні зразки в художніх творах деяких авторів, які обов'язково треба прочитати.

Шкільна програма із зарубіжної літератури для 11 класу (академічний рівень) пропонує старшокласникам на уроці ознайомитися з біографією та творчістю таких письменників (Йоганн Вольфганг Гете, Франц Кафка, Альбер Камю, Гійом Аполлінер, Райнер Марія Рільке, Федеріко Гарсія Лорка, Джордж Орвелл, Бертольт Брехт, Генріх Белль, Пауль Целан, Ернест Хемінгуей (Гемінгвей), Габріель Гарсія Маркес, Ясунарі Кавабата, Милорад Павич, Хуліо Кортасар, Таїр Халілов, Джон Майкл Грін, Маркус Френк Зузак), в текстах деяких із них також є невеликі вкраплення елементів весільних традицій.

Теоретична підготовка старшокласників має включати в себе знання про рід, родину, сім'ю в усній народній творчості та письменстві. Саме навчальна програма з курсу за вибором «Українознавство» для учнів 5–11 класів закладів загальної середньої освіти України спрямована на удосконалення форм викладу українознавчого матеріалу в закладах освіти України. Метою курсу «Українознавство» є надати учням комплекс знань про Україну, українців, українську культуру як окремий світ із власним життєтворчим потенціалом. Зміст програми включає такі ключові питання, що поглиблюють знання старшокласників про поєднання цінностей, традицій, кодів і зразків різних культур та збереження етнічної самобутності [2, с.69]. На думку розробників зазначеної програми, міжпредметні зв'язки розкриваються також через такі змістові лінії: родинна педагогіка, культурна самосвідомість, громадянська

відповідальність, життєві цінності, моральні та поведінкові етичні ознаки. Змістова лінія «Родинна педагогіка» спрямована на пізнання учнями системи українського родинного виховання, побудованого на народних засадах і наукових здобутках педагогічної мудрості. Учнів орієнтують вивчати основи родинних взаємовідносин (соціально-правових, господарсько-економічних, морально-етичних, естетичних, анатоμο-фізіологічних, педагогічних). Учнів старших класів орієнтують на підготовку до сімейного життя, дослідження значення впливу умов сімейного середовища на розвиток і поведінку дитини.

У процесі аналізу підручників для учнів 10 класу із зарубіжної літератури (рівень стандарту), ми звернули увагу на те, що авторами шкільного підручника є вчителі зарубіжної літератури Ніна Міляновська та Едуард Міляновський, які рекомендують для кращого засвоєння та повторення вивченого матеріалу розроблену систему завдань і запитань, які, на їхню думку, стимулюють активну взаємодію учнів та вчителя на уроці. Як стверджують автори підручника, вчителі зможуть використовувати ці завдання для створення цікавих та ефективних уроків. У системі запитань і завдань відображено всі рівні компетенцій і компетентностей. Однак, авторами не зосереджено належної уваги на завдання, які необхідні для розуміння змісту текстів весільної тематики.

Аналіз вищезазначених програм дає нам можливість сформулювати наступні висновки:

1. Гуманітаризація шкільної освіти, зміст освітнього процесу є основними для формування цілісного знання про світ. Навчальні програми з української та зарубіжної літератур насичені значним за обсягом інформативним та фактичним матеріалом, що свідчить про його достатність для вивчення літератури в контексті збереження і розвитку культурних традицій.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій вітчизняних фахівців в галузі шкільної освіти дозволяє стверджувати про важливість і нагальність здійснення аналізу творів із описом традицій. Учителеві потрібно звернути належну увагу на зміст кожного розділу шкільного підручника, а також тем, в яких

розглядаються такі програмові художні твори, в яких опис весільних обрядів витриманий письменником у дусі народнопоетичної творчості відповідно до традицій.

3. Чинні програми передбачають творчий підхід учителя до викладання предметів «Українська література», «Зарубіжна література», щоб навчити кожного школяра цінувати прекрасне (вчитель-словесник може реалізувати свій задум, базуючись тільки на навчальній програмі).

4. Для досягнення успіху в пошуках сучасних підходів до вивчення зазначеної теми, необхідні спільні зусилля вчителів української та зарубіжної літератури у виробленні такої методики, на основі якої б кожен міг би побудувати власне бачення подачі народознавчого (фольклорного) матеріалу.

5. У шкільних підручниках з літератури виклад навчальної дисципліни здійснюється відповідно до програм, вимог загальної дидактики і методики даної дисципліни. Вони добре зовнішньо оформлені та займають вагоме місце під час вивчення творів. Зміст шкільних підручників з літератури постійно знаходиться у розвитку. Реалізувати основні функції сучасного підручника покликані різноманітні його рубрики, у яких встановлюються міжпредметні, міжмистецькі та міжлітературні зв'язки.

6. Ґрунтовних методичних розробок щодо викладання профільних предметів сьогодні обмаль, є лише статті, які стосуються методики вивчення окремих тем. Профільні шкільні підручники з української та зарубіжної літератур є необхідним каналом професійної підготовки старшокласників та потребують поглибленого вивчення.

Насамкінець на підставі виконаного аналізу можемо констатувати наступне: зазначені програми є значним кроком в історії компаративного вивчення художніх текстів, а твори, рекомендовані для обов'язкового прочитання допоможуть учням проникнути в духовний та культурний світ різних народів. Читання творів весільної тематики та їх аналіз допоможе учням 10-х–11-х класів глибше простежити творче вкраплення письменниками елементів весільних обрядодів та ритуалів, розширить уявлення учнівської

особистості про витоки і шлях духовно-культурного розвитку українців, особливості їхньої ментальності, самобутності української культури та ін. Відповідно учителі-словесники мають добре знати зміст чинних програм та шкільних підручників, за якими навчаються старшокласники, щоб умотивовано обрати найбільш компарабельні твори українських та зарубіжних письменників для порівняльного вивчення. Як відомо, програми з української та зарубіжної літератур у старших класах укладені єдиним хронологічним принципом, тому мають багато спільного. Усе висловлене вище дає можливість планувати вивчення художніх творів весільної тематики в новій українській школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма із зарубіжної літератури для 10–11 класів. *Рівень стандарту* (2017) / Авторський колектив: голова – учитель-методист зарубіжної літератури Л.П. Юлдашева; наук. консультанти – проф. О.М. Ніколенко, проф. О.О. Ісаєва, проф. Ж. В. Клименко, проф. Ю. І. Ковбасенко та ін. К., 2017. 56 с.

2. Українознавство. 5–11 класи: навчальна програма з курсу *за вибором «Українознавство»* для закладів загальної середньої освіти України / авт.- укл.: А. Ціпко, Т. Бойко, С. Бойко, О. Газізова. К., 2020. 79 с.

3. Усатенко Т. Українська національна школа: минуле і майбутнє: українознавчий вимір. Київ: Наук. думка, 2003. 285 с.

4. Українська література. 10-11 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи (*рівень стандарту*) / Укладачі: Р.В. Мовчан, С.Р.Молочко, Д.І. Дроздовський, Л.Т. Коваленко, А.М. Фасоля, В.І. Цимбалюк. Київ, 2017. 41 с.

5. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Філологічний напрям (профіль - українська філологія)* / За заг. редакц. Р.В. Мовчан. Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк, Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. Київ: Вид-во «Грамота», 2011. 152 с.

6. Українська література. 10-11 класи. Програма. *Профільний рівень* / Авторський колектив: Г.О. Усатенко (голова робочої групи); А.М. Фасоля. Київ, 2017. 65 с.